

Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах

2024 р., № 92

Збірник наукових праць

Головний редактор:

Сущенко А. – доктор педагогічних наук, професор

Заступник головного редактора:

Сущенко Л. – доктор педагогічних наук, доцент

Редакційна колегія:

Захаріна Є. – доктор педагогічних наук, професор;

Іваницький О. – доктор педагогічних наук, професор;

Кочарян А. – кандидат педагогічних наук, доцент;

Куліченко А. – доктор педагогічних наук, доцент;

Пагута М. – кандидат педагогічних наук, доцент;

Попадич О. – доктор педагогічних наук, доцент;

Сущенко Л. – доктор педагогічних наук, професор;

Даріуш В. Скальські – доктор педагогічних наук
(Республіка Польща).

Технічний редактор: Н. Кузнєцова

Дизайнер обкладинки: А. Юдашкіна

Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол.: А.В. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 92. 236 с.

виходить шість разів на рік

Сайт видання:

www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua

Засновник:

Класичний приватний університет
Свідоцтво Міністерства юстиції України
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія KB № 15844-4316P від 16.10.2009 р.

Видавництво і друкарня –

Видавничий дім «Гельветика»

665101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефони: +38 (095) 934-48-28, +38 (097) 723-06-08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.

*Входить до Переліку наукових фахових видань
України (категорія «Б») з педагогічних наук
(спеціальності: 011. Освітні, педагогічні науки,
012. Дошкільна освіта, 013. Початкова освіта,
014. Середня освіта, 015. Професійна освіта,
016. Спеціальна освіта) відповідно до Наказу МОН
України від 17.03.2020 № 409 (додаток 1).*

*Журнал включено до міжнародної
наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)*

Видання рекомендовано до друку
та поширення через мережу Internet
Вченою радою Класичного приватного університету
(протокол № 6 від 28 лютого 2024 р.)

Усі права захищені.

Повний або частковий передрук і переклади дозволено
лише за згодою автора і редакції.
При передрукуванні посилання на збірник наукових праць
«Педагогіка формування творчої особистості
у вищій і загальноосвітній школах» обов'язкове.

Редакція не обов'язково поділяє думку автора
і не відповідає за фактичні помилки, яких він припустився.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату
за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com
від польської компанії Plagiat.pl.

Адреса редакції:

Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б.
Телефони/факс: +38 050 17 95 916.

Здано до набору 05.02.2024.

Підписано до друку 29.02.2024.

Формат 60×84/8. Цифровий друк. Наклад 150 пр.

ЗМІСТ

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ

<i>В. М. Александров, О. Ф. Александрова</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ЦІННІСНИХ КООРДИНАТ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	8
<i>В. В. Андріяш</i> ІНТЕГРАЦІЯ ЕЛЕКТРОННО-ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ МЕНЕДЖЕРІВ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ.....	13
<i>К. О. Вітчінкіна</i> ТВОРЧИСТЬ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА: ЗАРУБІЖНИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД.....	21
<i>І. І. Зінькова</i> СУТНІСТЬ ПОКАЗНИКІВ СТАНДАРТУ ТУРИСТСЬКОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ	27
<i>О. В. Золотарьова, М. М. Кабанець</i> ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ІЗРАЇЛЮ.....	32
<i>Є. О. Курта, Н. Л. Корж, А. Г. Захаріна</i> БУЛІНГ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ: СУТНІСТЬ, ОЗНАКИ ТА ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЙОГО ВЧИНЕННЯ.....	38
<i>А. О. Лавошник</i> ВПРОВАДЖЕННЯ МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ В ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СЛУХАЧІВ КУРСІВ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ В ЦЕНТРАХ ЗАЙНЯТОСТІ.....	42
<i>С. О. Лаверенко</i> ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ШКОЛИ ТА СІМ'Ї В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ.....	50
<i>Ю. В. Липчанська, М. А. Азаркіна</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ У ВИХОВАНЦІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ З МЕТОЮ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТА «ОБРАЗОТВОРЧЕ ТА ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО»	54
<i>М. С. Омельченко, Т. Г. Кузнецова, К. В. Хребтова</i> ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ З ООП МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	61
<i>А. В. Остапенко</i> МІЖКУЛЬТУРНЕ ПОРІВНЯННЯ РІВНІВ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ КОЛЕДЖІВ.....	66
<i>В. Г. Родіков</i> ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕОРЕТИЧНИХ ОСНОВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІНЖЕНЕРНИХ ВІЙСЬК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	71
<i>О. А. Самойленко, О. В. Хацаюк, О. Б. Бровата, В. В. Колєсніков, В. В. Оленченко</i> СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ БАТЬКІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ.....	76

ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА

<i>О. Ю. Бойко</i> ВІРТУАЛЬНІ АНГЛОМОВНІ ПИСЬМОВІ ЗАВДАННЯ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ.....	83
<i>О. О. Гриб'юк</i> ПЕДАГОГІЧНЕ ПРОЕКТУВАННЯ ВАРІАТИВНИХ МОДЕЛЕЙ КОМП'ЮТЕРНО ОРІЄНТОВАНИХ МЕТОДИЧНИХ СИСТЕМ ДОСЛІДНИЦЬКОГО НАВЧАННЯ ПРЕДМЕТІВ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНОГО ЦИКЛУ З ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ.....	93
<i>Т. П. Гуркова, Т. П. Гуркова, О. В. Нікулочкіна, О. М. Мельник, С. В. Покрова</i> ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ПРІОРИТЕТНІСТЬ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.....	103
<i>А. О. Кияновський</i> СПІЛЬНІ ТВОРЧІ ПРОЄКТИ ПЕДАГОГІВ І ЗДОБУВАЧІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В АВТОРСЬКІЙ ШКОЛІ (НА ПРИКЛАДІ КЗ «НВК «ШКОЛА ГУМАНІТАРНОЇ ПРАЦІ» ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ).....	108
<i>В. Г. Побризгаєва, О. О. Наливайко, Н. А. Наливайко</i> ГЕЙМІФІКАЦІЯ НАВЧАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ОНЛАЙН ТА ОФФЛАЙН: ЯКІ ВИКЛИКИ НАС ЧЕКАЮТЬ?.....	114
<i>Г. А. Сердюк</i> СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ ЛІЦЕЮ	121

ВИЩА ШКОЛА

<i>Ю. М. Атаманчук</i> ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ЛОГОПЕДІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	127
<i>Т. О. Белкова, С. А. Кушнірук</i> СИСТЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ (ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ТА ЕРГОТЕРАПІЇ) В УНІВЕРСИТЕТАХ США.....	131
<i>К. А. Бровко</i> ОКАЗІЯ ВИКОРИСТАННЯ ІКТ В ФОРМУВАННІ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІМ.....	136
<i>О. А. Брянцев</i> КРИТЕРІЇ І ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ ЗАСОБАМИ ПАПЕРОВОЇ ІНЖЕНЕРІЇ	142
<i>М. І. Воровка</i> ПІДХОДИ ДО ДЕФІНІЦІЙ КУЛЬТУРИ І ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСТВА.....	150
<i>Ю. Б. Головацька</i> ТЕХНОЛОГІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ЗАСОБИ ОНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ НА ЗАСАДАХ ЛОКАЛІЗАЦІЇ.....	156

<i>Г. П. Дудчак</i> ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	161
<i>Л. Д. Зеленська, Б. Р. Зеленський</i> ПРОФЕСІЙНЕ ЗРОСТАННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ: АНАЛІЗ ДОМІНУЮЧИХ МОТИВІВ.....	167
<i>А. В. Ільєнко</i> ОСОБЛИВОСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ДЕРЖСЛУЖБОВЦЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	175
<i>С. В. Королюк</i> КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ У РОЗБУДОВІ КОМАНДНОГО ПІДХОДУ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	180
<i>N. V. Mikan, F. Gao</i> THE USE OF REFLECTIVE PRACTICES FOR HR MANAGERS' PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL COMPETENCE DEVELOPMENT WITHIN THE FRAMEWORK OF CORPORATE TRAINING	185
<i>Н. В. Науменко</i> РЕАЛІЗАЦІЯ КОДЕКСУ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ.....	189
<i>О. П. Огринчук</i> ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ У ВИЩОМУ МЕДИЧНОМУ ЗАКЛАДІ	195
<i>І. А. Осінній</i> СУТЬ ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛІКАРЯ.....	200
<i>П. Д. Павлига</i> СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ СЕРВІСІВ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ БАКАЛАВРІВ В УКРАЇНІ.....	204
<i>Т. В. Петренко</i> ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ КРОС-КУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ У ВНУТРІШНІЙ СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ ЗАКЛАДУ.....	209
<i>Г. О. Цигура</i> МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ВИБІРКОВОГО КУРСУ «СТАЛИЙ РОЗВИТОК У ФІЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ І СПОРТІ».....	214
<i>О. В. Черненко</i> ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	220
<i>І. М. Шоробура</i> ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКЕ УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ «ІННОВАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ».....	227
<i>І. М. Шоробура, О. П. Біницька, О. О. Долінська</i> СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ТУРИЗМІ.....	233
<i>Т. І. Сущенко</i> ТЕОРЕТИКО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В СУЧАСНОМУ ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ.....	237

УДК 378:305(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2024.92.24>

М. І. Воровка

докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри педагогіки і педагогічної майстерності
Мелітопольського державного педагогічного
університету імені Богдана Хмельницького

ПІДХОДИ ДО ДЕФІНІЦІЙ КУЛЬТУРИ І ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСТВА

У статті йдеться про гендер, як стратифікаційну категорію, яка визначає можливості жінок та чоловіків в освіті, професійній та суспільній діяльності, у доступі до влади та ресурсів, участі у прийнятті рішень тощо. Вказується, що поняття «культура» є гранично багатозначним – мають місце сотні дефініцій та десятки теоретичних концепцій цієї категорії. Детально розглянуто підходи до дефініцій культури, серед яких: соціологічні, антропологічні та філософські.

З'ясовано, що як соціально-культурний феномен, гендер існує, транслюється та еволюціонує у гендерній культурі, яка є похідною загальної культури. У педагогічному розумінні гендерна культура – це складова загальної культури особистості, яка містить комплекс характеристик (знань, якостей, звичок, способів досягнення задуманого, ціннісних орієнтацій), що визначають розвиток та саморозвиток особистості, спосіб оформлення нею власної життєдіяльності в усіх сферах соціальних відносин залежно від її гендерного світогляду (патріархатного або егалітарного).

Найважливішим суб'єктом розвитку гендерної культури є студентство – специфічна соціальна група молоді, яка здобуває освіту в вищій школі в процесі стаціонарного навчання, провідною соціальною функцією якої є підготовка до виконання соціально-виробничих, соціально-побутових та професійних завдань переважно інтелектуального та управлінського характеру, що відповідають потребам суспільства та сприяють відтворенню його соціальної структури.

У статті зазначається, що багатозначність вихідних категорій «гендер» та «культура», множинність методологічних підходів до їх осмислення та специфіка педагогічного дослідження зумовлюють різночитання у розумінні концепту «гендерна культура» у педагогічній думці. Зважаючи на значну кількість інтерпретацій, на думку авторки, їх можна розділити на три підходи: статеводиференційований (здебільшого вкорінений у біологічних відмінностях між чоловіками та жінками), соціостатевий (розуміється як сукупність суспільних цінностей, які історично склалися і яким повинен підпорядковуватися кожен індивід, передбачає засвоєння цінностей, норм і правил стеворольової поведінки в соціальній, професійній і побутовій сферах життєдіяльності), гендерний (визнання того, що різниця між статями є соціально та культурно сконструйованою, отже, прагне до встановлення гендерної рівності).

Дотримуючись гендерного підходу, авторка вважає, що сучасному стану розвитку суспільства в Україні відповідає формування гендерної культури егалітарного типу, вільної від гендерних упереджень та стереотипів.

Ключові слова: культура, гендерна культура, студентство, стеводиференційований підхід, соціостатевий підхід, гендерний підхід.

Постановка проблеми. Утвердження демократичних цінностей в Україні вимагає від системи освіти створення умов для формування егалітарної гендерної культури шляхом створення освітнього середовища та організації освітньої діяльності в цьому напрямі. Нові пріоритети зумовлені процесами інтеграції світової освітньої теорії та практики, новими методологічними підходами, педагогічними концепціями та технологіями. Це призводить до швидкого і масового збагачення загальної та спеціальної педагогічної термінології, яка не завжди однозначно розуміється науковцями і практиками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ми виходимо з того, що гендер це історично складена, змодельована суспільством та підтримувана соці-

альними інститутами система цінностей, норм, соціально-психологічних якостей, особливостей поведінки, стилю життя та способу мислення, соціальних ролей та статусів, які приписуються жінкам та чоловікам і відображають соціальні очікування щодо представників певної статі. Це механізм, за допомогою якого біологічні відмінності статей трансформуються у соціальну та культурну диференціацію [2, с. 16]. Гендер визначає можливості жінок та чоловіків в освіті, професійній та суспільній діяльності, у доступі до влади та ресурсів, участі у прийнятті рішень тощо.

Гендер визначає індивідуальні можливості в освіті, професійній діяльності, доступі до влади, сексуальні та сімейні ролі, соціальні статуси в цілому. А оскільки, соціальні статуси діють

в межах культурного простору, то це означає, що гендеру відповідає гендерна культура.

Як соціокультурний конструкт, гендер модифікується залежно від локальної культури та моменту її історії, змінюється, як змінюються культурні норми. В гендерних стандартах наявні усі основні види культурних норм: звичай, як закріплена в практиці схема поведінки та вирішення проблем, правило, як відрефлексований припис певних дій (і його альтернатива – заборона, як встановлення меж припустимих форм діяльності) і, нарешті, ідеал, як граничний орієнтир діяльності. Оскільки, немає єдиної ролі чоловіка або жінки, і кожна людина виконує низку різноманітних ролей, то можна говорити про наявність у гендерних стандартах такої суттєвої властивості норми, як єдність загального та особливого: норма містить в собі універсальну вимогу, яка, зберігаючи свою єдність, наповнюється різним змістом, залежно від регульованої ситуації.

Загальні теоретико-методичні проблеми дослідження щодо формування гендерної культури студентства відображені у працях Безушко С., Василевська Т., Вихор С., Гоголь-Саврій М., Голованова Т., Грицяк Н., Гришак С., Дороніна Т., Емірільясова С., Іваницька О., Івченко Ю., Корсак К., Куліш О., Ліончук Р., Луценко О., Мірошніченко Л., Очкур В., Петрученя Г., Пірен М., Плахотник О., Туркот Т., Терзі П., Шевченко С., Шлейна Л та ін. Багатозначність вихідних категорій «гендер» та «культура», множинність методологічних підходів до їх осмислення та специфіка педагогічного дослідження зумовлюють різночитання у розумінні концепту «гендерна культура» у педагогічній думці.

Проте, будь яке джерело відображає ті культурні та соціальні інформаційні процеси, які відбувалися у період його створення та доджерельного існування, а отже, воно є не лише історичним фактом, а й соціальним явищем та продуктом культури досліджуваного часу. Історичне джерело є об'єктивно-суб'єктивним феноменом, оскільки воно відображає певну об'єктивну реальність, але відображає її через призму бачення реальності автором джерела [1, с. 14].

Мета статті – розглянути підходи до дефініцій культури і гендерної культури, що вплинули на становлення різноманітних за спрямованістю методологічних підходів гендерної культури студентства.

Виклад основного матеріалу. Розуміння поняття «культура» є гранично багатозначним – мають місце сотні дефініцій та десятки теоретичних концепцій цієї категорії. Так, Словник української мови наводить п'ять визначень цього поняття, з яких у контексті нашого дослідження ми виокремлюємо такі: сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії; освіченість, вихованість; рівень,

ступінь досконалості якої-небудь галузі господарської або розумової діяльності [9, с. 394].

Словник іншомовних слів визначає культуру як: сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії. Матеріальні цінності становлять матеріальну культуру суспільства. Досягнення суспільства в галузі освіти, науки, мистецтва, літератури, в організації державного та суспільного життя є його духовною культурою; освіченість, вихованість; рівень, ступінь досконалості певної галузі господарської чи розумової діяльності (культура виробництва), праці та фахової підготовки (культура праці), суспільної поведінки (культура поведінки) [8].

Те ж саме поняття С. Гончаренко визначає як «сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини і втілюються в результатах продуктивної діяльності. У вужчому розумінні культура – це сфера духовного життя суспільства, що охоплює насамперед систему виховання, освіти, духовної творчості (особливо мистецької), а також установи й організації, що забезпечують їхнє функціонування (школи, ЗВО, клуби, музеї, театри, творчі спілки, товариства тощо). Водночас під культурою розуміють рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень опанування якоюсь галуззю знань або діяльності» [4, с. 182] і так далі.

Культура взагалі, вказують В. Москаленко, Ю. Шайгородський та О. Міщенко, «це спосіб організації і розвитку людської життєдіяльності, який представлено в її матеріальних та духовних продуктах, в системі соціальних норм і інституцій, в духовних цінностях, в сукупності відносин людей до природи, між собою і самих себе. В понятті «культура» фіксується історична своєрідність форм життєдіяльності, як на різних етапах розвитку суспільства, так і в межах певних епох, спільнот» [7, с. 13].

Серед підходів до дефініцій культури А. Кребер [10] виокремив шість підходів: пояснювально-описовий, історичний, нормативний, психологічний, структуралістський та генетичний.

Деякі дослідники виокремлюють три групи підходів – соціологічні, антропологічні та філософські.

Культура в соціології розглядається, перш за все, як поняття соціальне. Це – загальні для даної спільноти ідеї, цінності та правила поведінки. У межах цього підходу дослідники [6] акцентують увагу на «культуротворчих силах», що створюються суспільством, скеровують його життя та визначають подальший розвиток.

За соціологічним підходом, статеві ролі часто розглядаються як комплементарні. Так, наприклад, що жінці належить експресивна (соціально-інтравертивна) роль – турбота, емоційна робота, підтримка психологічного балансу, а чоло-

вікові – інструментальна (соціально-екстравертивна) – регуляція відносин зі зовнішнім світом, роль добувача, захисника. В основу такого розподілу покладені відносини нерівності, що витісняють жінку у сферу приватного, а чоловікові залишають сферу публічну, що аргументується суспільною потребою. Отже, соціологічний підхід виключає активність суб'єкта гендерної культури, який не створює, а лише засвоює та відтворює статеві ролі.

До недоліків соціологічного підходу можна віднести те, що, в соціології культура пов'язується з процесами соціальної взаємодії людей, особливо підкреслюючи при цьому роль соціальних детермінант, недооцінюючи внутрішній зміст цього складного феномену. Зосереджуючись на структурі та функціях культури, соціологічний підхід не розкриває її сутності.

На цьому зосереджений антропологічний підхід, що розглядає культуру як вияв людської сутності, властивий кожному суспільству. Виокремлюючись із природи самої людини як особливого роду істоти, культура оцінюється як розгорнута феноменологія людини [5, с. 22]. З позицій антропологічного підходу склалися два аспекти розуміння та вивчення культури – як «абстракції» та як «об'єкта». Вона складається з норм, які внутрішньо містяться і зовні виявляються, що визначають освоєну та опосередковану за допомогою символів поведінку; вона виникає в результаті діяльності людей, та втілюється в матеріальних засобах [11]. З точки зору культурної антропології, культуру можна розглядати як спосіб життя будь-якого суспільства.

Найбільш поширене розуміння культури в антропології можна звести до наступного: це – система знань і вірувань, успадкованих членами певного суспільства (спільноти), які виявляються на поведінковому рівні. Звідси впливає головний антропологічний висновок: щоб зрозуміти культуру тієї чи іншої спільноти, необхідно вивчити її поведінку в повсякденних життєвих ситуаціях. Сутнісне ядро культури складають традиційні (ті, що історично склалися) ідеї, в першу чергу ті, яким приписується особлива цінність. Культурні системи можуть розглядатися, з одного боку, як результати діяльності людей, а з іншого – як її регулятори.

Застосовуючи антропологічний підхід до сфери взаємин між статями, можна зазначити, що культура таких відносин не може бути зумовленою «факторами нижчого роду». Навпаки, саме культура зумовлює та формує ці відносини у суспільстві та поведінку індивідів, а отже, є детермінантою статевої нерівності та гендерної асиметрії.

Отже, антропологічне розуміння виключає розгляд культури з позиції її цілісності та єдності, оскільки вона розпадається на «локальні» культури, кожна з яких вважається самоцінною.

Методологічною обмеженістю підходу є й те, що він відділяє культуру від суб'єкта та його діяльності, що виключає питання ґенези, розвитку культури та критеріїв оцінки його рівня. Витоки та механізми виникнення культури й самої історії людини намагається розкрити філософський підхід, якому властива високого рівня абстракція.

Філософські визначення наголошують на аналізі певних рис, характеристик, закономірностей у житті суспільства, які складають фундамент культури та визначають причину й напрям її розвитку [6, с. 22]. За таким підходом, культура постає «другою природою», штучним світом, що створений в процесі свідомої й цілеспрямованої людської діяльності. Розуміння культури як результату людської діяльності «перемикає» увагу дослідника з результатів діяльності на процес діяльності, на з'ясування специфічно людської природи того й іншого.

У межах філософського підходу сформувалася думка про те, що культура людства за своїм об'єктивним змістом не є чимось безстатевим, що внаслідок своєї об'єктивності виходить за межі відмінностей між чоловіком і жінкою. За винятком дуже небагатьох галузей, культура є виключно чоловічою, адже чоловіки створили мистецтво та промисловість, науку та торгівлю, державу та релігію. Віра в культуру, в якій мова не йде про чоловіків і жінок виходить з наївного ототожнення «людини» і «чоловіка», що стало наслідком тотальної підміни – чоловіче сприймається як надспецифічне, нейтральне та об'єктивне.

За таким підходом, гендерна культура, що виявляється в усіх сферах суспільного буття, створюється у ході людської діяльності як особливий спосіб життєдіяльності, у якій людина постає об'єктом і суб'єктом – тобто відбувається не лише соціалізація та інкультурація, а й індивідуалізація особистості. Інакше кажучи, суб'єкт гендерної культури виявляє творчу активність в процесі її осягнення – не лише засвоює і відтворює гендерні функції (ролі), а й може їх сам створювати. Піддається сумніву уявлення про наявність виключно чоловічих або виключно жіночих соціальних функцій в умовах зрілої культури.

У контексті нашого дослідження ми визначаємо гендерну культуру у широкому смислі (як соціальний феномен) як створену суспільством та підтримувану його інститутами систему відносно стійких цінностей, настанов, переконань, знань, норм та моделей поведінки, зразків фемінності і маскулінності, що відображають домінуючі у конкретному суспільстві приписи, уявлення та очікування щодо осіб різної статі, визначають їх соціальні функції, статуси та культурно-символічну ієрархію задля відтворення традиційного гендерного життя суспільства на основі наступності [2].

Гендерна культура зумовлена історичним, економічним, політичним, соціальним і культурним розвитком суспільства та пронизує усі сфери суспільного буття. Людина є об'єктом і суб'єктом гендерної культури, виступає не лише її продуктом і результатом, а й творцем. Гендерні культури існують в континуумі патріархатності-егалітарності. Перша базується на уявленнях про дихотомію, бінарну опозицію та ієрархію статей відповідно до їх «природного» призначення. Друга – на ідеї соціальної рівності жінок та чоловіків у загальному контексті приватного та суспільного життя.

Адже домінуючі в гендерній культурі егалітарні або патріархатні ціннісні установи надають їй відповідної спрямованості, що дозволяють чи не дозволяють розглядати її як складову громадянського (демократичного) суспільства. Звичайно, межі між цими підходами досить умовні, нерідко дослідники баланують між ними, почасти через недостатню визначеність власних методологічних уподобань. Дотримуючись гендерного підходу, ми вважаємо, що сучасному стану розвитку суспільства в Україні відповідає формування гендерної культури егалітарного типу, вільної від гендерних упереджень та стереотипів.

Культура [7; 10] не є окремою сферою суспільного життя, а характеризує суспільство в цілому, виступаючи своєрідним «зрізом», показуючи, наскільки та чи інша суспільна система, або окрема сфера суспільства чи суспільна спільнота сприяє (або перешкоджає) розвитку особистості. Як певна ціннісно-нормативна система суспільства, вона створюється самими індивідами як їх надіндивідуальне утворення, що визначає їх життєдіяльність, стає обов'язковою програмою їх розвитку. Отже, при усій універсальній загальнолюдській сутності, культура не може існувати поза конкретного соціального суб'єкта (суспільного, етнічного, професійного, особистісного тощо). А оскільки провідна роль в культуротворчому процесі належить саме людині, визначальним елементом культури є культура людини. Це поняття позначає рівень вихованості та освіченості людини, рівень опанування нею тією чи іншою сферою знання або діяльності, тобто фіксується якість людини, спосіб її поведінки, ставлення до інших людей, до професійної та інших форм діяльності, що дозволяє відзначити нерозривну культуру особистості з культурою соціуму. Культура людини постає одиничною проекцією культури суспільства, спільноти. Вона – те, що пов'язує окремих людей в єдине товариство, конкретну особистість із суспільством. Тому, гендерну культуру особистості неможливо розглядати поза культурою цієї спільноти, як і гендерну культуру спільноти – поза особистості як соціального суб'єкта.

Зумовлена суспільним устроєм, національними традиціями, віруваннями, гендерна культура виявляється у всіх сферах соціального життя, у тому

числі й освіту, пронизує усі напрями та плани загальної культури, тому є її наскрізним елементом.

Найважливішим суб'єктом розвитку гендерної культури є студентство – специфічна соціальна група молоді, яка здобуває освіту в вищій школі в процесі стаціонарного навчання, провідною соціальною функцією якої є підготовка до виконання соціально-виробничих, соціально-побутових та професійних завдань переважно інтелектуального та управлінського характеру, що відповідають потребам суспільства та сприяють відтворенню його соціальної структури [3, с. 11].

Багатозначність вихідних категорій «гендер» та «культура», множинність методологічних підходів до їх осмислення та специфіка педагогічного дослідження зумовлюють різночитання у розумінні концепту «гендерна культура» у педагогічній думці пострадянських країн. Зважаючи на значну кількість інтерпретацій, їх можна розділити на три групи:

– статеводиференційований підхід – виходячи з позицій біологічного детермінізму, вважає причиною соціокультурних відмінностей чоловіків і жінок їх різну біологічну природу. Прибічники такого підходу вбачають в емансипації суспільну шкоду та наполягають на урахуванні біологічних і психологічних розбіжностей в усіх сферах життя суспільства. Науковці акцентують на статеводетермінованих психофізіологічних відмінностях людей різної статі, які необхідно враховувати в освітньому процесі, звертають увагу на урахуванні концептів маскулітності / фемінності шляхом гармонізації стосунків студентів та наголошують на неможливості формування повноцінної гармонійної особистості без урахування статі (на генетичному, фізичному, когнітивному, психологічному та рівні комунікації) в педагогічному процесі тощо. Гендерна культура розглядається через призму вічних цінностей сімейного життя, жіночності та мужності, втілених в цінностях традиційної культури. Вона постає критерієм морального виховання та виявляється через сформованість особистісних якостей, яким дослідники надають статево специфічного характеру, що зображає весь спектр гендерних стереотипів;

– соціостатевий підхід – пояснює гендерні відмінності соціальними ролями, що конструюються на основі незайманих культурою статі та тіла на основі комплементарності. Прибічники такого розуміння заперечують варіативність індивідуальних гендерних моделей, вважають, що біполярна статево-рольова диференціація є найбільш раціональною формою спільного проживання статей, виводять гендерні особливості з міжстатевого поділу праці, вважають адекватну соціально-рольову ідентифікацію важливою соціально-педагогічною умовою виховної роботи зі студентами, а підготовку до статево-рольової поведінки в сім'ї та суспільстві, формування соціокультур-

них механізмів конструювання чоловічих та жіночих ролей – завданням гендерного виховання. Дотримуючись структуралістського, соціологічного розуміння культури, статево-рольовий підхід виходить з уявлення про статеву неоднорідність культури, що кожна з двох підсистем якої відіграє свою роль у розвитку суспільної системи та збереженні її цільності. Вона розуміється як сукупність суспільних цінностей, які історично склалися і яким повинен підпорядковуватися кожен індивід, передбачає засвоєння цінностей, норм і правил статево-рольової поведінки в соціальній, професійній і побутовій сферах життєдіяльності;

– гендерний підхід – визнає соціально та культурно конструйований характер гендерних відмінностей, що втілені на онтологічному і гносеологічному рівнях культури як елементи культурно-символічного ряду щодо чоловічого / жіночого, виправдовують різний соціальний статус чоловіків і жінок, відтворюють гендерну асиметрію та обмежують можливості особистісної самореалізації. Дослідники відзначають подвійний – нормативний та інформаційний соціальний тиск на особистість, який впливає на засвоєння та виконання гендерних соціальних норм людьми різних статей, у тому числі в професійній діяльності. Такий підхід передбачає відмову від бінарних опозицій та перехід до багатополюсної моделі соціального конструювання статі, визнання соціально-культурної природи гендерних відмінностей, орієнтує освіту на впровадження гендерної рівності, яка передбачає розмаїтість образів існування та максимальну толерантність мислення.

За таким підходом розуміння гендерної культури, як способу життєдіяльності, який зображає чинні настанови суспільства та пов'язаний з виконанням соціальних ролей та функцій, що приписуються особам певної статі задля відтворення традиційного гендерного життя суспільства на основі наступності, посилюється усвідомленням її як соціально-історичного процесу, у якому людина постає не лише творцем культури, а й продуктом і результатом. Отже, її зумовленість не може бути зведеною до факторів статевої приналежності, природного призначення та соціальних функцій.

Висновки. Звичайно, межі між цими підходами досить умовні, нерідко дослідники балансують між ними, почасти через недостатню визначеність власних методологічних уподобань. У своєму дослідженні ми дотримуємося гендерного підходу, і розуміємо гендерну культуру особистості як складову загальної культури особистості, яка містить комплекс характеристик (знань, якостей, звичок,

способів досягнення задуманого, ціннісних орієнтацій), що визначають розвиток та саморозвиток особистості, спосіб оформлення нею власної життєдіяльності в усіх сферах соціальних відносин залежно від її гендерного світогляду (патріархатного або егалітарного). Як суб'єкт гендерної культури особистість виявляє творчу активність в процесі її осягнення, внаслідок чого відбувається не лише її гендерна соціалізація та інкультурація, а й індивідуалізація.

Список використаної літератури:

1. Воровка М. І. Джерельна база історико-педагогічного дослідження: поняття та специфіка. *Вісник Дніпропетровського університету економіки та права імені Альфреда Нобеля. Сер. Педагогіка і психологія. Педагогічні науки.* 2018. № 2 (16). С. 13–17.
2. Воровка М.І. Теорія і практика розвитку гендерної культури студентів вищих навчальних закладів України 60 роки ХХ – початок ХХІ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.01. Кропивницький, 2019. 42 с.
3. Воровка М. І. Уточнення категорії «студентська молодь» у контексті історико-педагогічної розвідки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2016. Вип. 46 (99). С. 8–13.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 375 с.
5. Дороніна Т. О. Теорія і практика гендерної освіти і виховання учнівської молоді в навчальних закладах України (II половина ХХ – початок ХХІ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.01. Запоріжжя, 2012. 37 с.
6. Матвеева Л. Л. Культурологія. Курс лекцій : навч. посіб. К. : Либідь, 2005. 512 с.
7. Москаленко В., Шайгородський, Ю., Міщенко О. Економічна культура особистості: соціально-психологічний аспект. К. : Центр соціальних комунікацій, 2012. 348 с.
8. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Гол. ред. УРЕ, 1977. 779 с.
9. Словник української мови : в 11 т. / гол. ред. І. К. Білодід. К. : Наук. думка, 1973. Т. 4 : І–М. 840 с.
10. Таран В. О., Зотов В.М., Резанова Н. О. Соціальна філософія : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2009. 272 с.
11. Kroeber A. Culture. A critical review of concepts and definitions. Harvard University Printing Office, 1952. 223 p.

Vorovka M. Approaches to definitions of culture and gender culture of students

This article is dedicated to studying the concept of gender as a stratification category which determines the range of opportunities for men and women in education, professional and social activity, access to power and resources, participation in decision making etc. As we study the concept of gender culture, it is important to mention that the concept of culture itself has multiple meanings; there are hundreds of definitions for it, and dozens of theoretical approaches to this category. In this paper, we take into account various definitions of culture, in particular, its meaning in sociology, anthropology and philosophy.

Gender as a sociocultural phenomenon exists, transforms and evolves in a gender culture which is a derivative of a general culture. From the pedagogy standpoint, gender culture is a part of personality culture which encompasses several aspects such as knowledge, traits, habits, values, behavioral patterns (for example, in reaching set goals). These aspects determine the trajectory of personal development and self-development, as well as the approach to building one's life, depending on the personality's gender worldview which may tend towards patriarchy, egalitarianism or other.

One of the key subjects for gender culture development is the social group of students, in particular, the students of the higher education institutions. We believe this to be essential given that the main social function of the higher education is to prepare students to mainly intellectual and/or managerial work taking into account its social, business, organizational and professional aspects – which ideally leads further to covering social needs and contributes to the continuity of the society and its social structure.

The categories of 'gender' and 'culture' have received multiple methodological approaches so far, and the whole set of approaches to the gender culture can be broken down into three main directions: gender-differentiated (mostly rooted in the biological differences between males and females), social-gender (presenting the social roles of males and females as complementary in the society) and gender (acknowledging that the difference between genders is socially and culturally constructed, therefore tending towards establishing gender equality).

Following the gender approach, the author believes that development of modern society in Ukraine should continue according to egalitarian gender culture principles, free from bias and stereotypes.

Key words: *culture, gender culture, university students, gender-differentiated approach, social-gender approach, gender approach.*